

Mae'r adroddiad hwn yn rhoi golwg gyffredinol ar ganlyniadau arolwg a dadansoddiad data am wasanaethau yn y Gymru wledig a gynhaliwyd gan Arsyllfa Wledig Cymru yn ystod 2007.

CANFYDDIADAU ALLWEDDOL

- Roedd chwarter y clerod cyngorau tref a chymuned yn y Gymru wledig o'r farn bod y ddarpariaeth gwasanaethau yn eu hardal leol yn dda neu'n dda iawn, teimlai 48% ei bod yn foddhaol a chredai 23% ei bod yn wael neu'n wael iawn.
- Yn gyffredinol roedd lefelau'r ddarpariaeth gwasanaethau a'r lefelau boddhad yn uwch yn y setliadau gwledig mwyaf.
- Roedd gan 32% o'r cymunedau gwledig siop bwyd yn unig, sef yr un fath ag yn 2004
- Roedd gan 17% fanc neu gymdeithas adeiladu, o'i gymharu â 15% â banc a 10% â chymdeithas adeiladu yn 2004
- Roedd gan 73% o'r cymunedau dafarn, o'i gymharu â 92% yn 2004
- Roedd gan 34% fwyty, roedd gan 22% gaffi ac roedd gan 24% decawe
- Roedd meddyg teulu mewn 30% o'r cymunedau gwledig ac roedd gan 13% ganolfan iechyd, o'i gymharu â 32% oedd â meddyg teulu yn 2004
- Roedd deintyddfa mewn 14% o'r cymunedau. Y ffigur yn 2004 oedd 16%
- Roedd gan 26% o'r cymunedau gwledig fferyllfa, o'i gymharu â 25% yn 2004
- Teimlai hanner y clerod a ymatebodd fod y ddarpariaeth cludiant cyhoeddus yn eu hardal leol wedi aros yr un fath dros y pum mlynedd diwethaf. Credai 27% ei bod wedi newid er gwell, a gwelodd 23% ddirywiad yn y gwasanaeth hwn.
- Roedd 46% o'r clerod o'r farn bod yr heddlu a phresenoldeb yr heddlu wedi aros yr un fath dros y pum mlynedd diwethaf. Nododd 19% fod yna welliant yn y gwasanaeth, a chredai 31% ei fod wedi gwaethgu.
- Roedd 55% o'r clerod o'r farn bod ysbryd cymunedol wedi aros yr un fath dros y pum mlynedd diwethaf. I 29% o'r clerod a ymatebodd roedd ysbryd cymunedol wedi gwaethgu, ac i 11% roedd wedi gwella.
- Dywedodd 61% o'r clerod fod argaeledd tai fforddiadwy wedi gwaethgu dros y pum mlynedd diwethaf. Dim ond 8% oedd o'r farn ei fod wedi gwella, ac awgrymodd 31% o'r clerod ei fod wedi aros yr un fath.
- Y prif broblemau y dywedodd y clerod eu bod yn effeithio ar safon byw eu hardal leol oedd: tai fforddiadwy; darpariaeth siopai a swyddfeydd post; cyflogaeth; cadw pobl ifanc yn yr ardal; y gwasanaeth heddlu.

Yr Ymchwil

Gan dîm ym Mhrifysgol ar ran Arsyllfa Wledig Cymru (AWC)

Cronfa Amaethyddol Ewrop ar gyfer Datblygu
Gwledig: Ewrop yn Buddsoddi
mewn Ardaloedd Gwledig
The European Agricultural Fund for
Rural Development: Europe Investing in
Rural Areas

Llywodraeth Cynulliad Cymru
Welsh Assembly Government

Y CEFNDIR

Mae darpariaeth gwasanaethau mewn ardaloedd gwledig yn fater o bwys i wneuthurwyr polisïau, gwleidyddion a sylwebwyr cymdeithasol. Mae'r problemau sy'n gysylltiedig â darparu gwasanaethau yn arwyddocaol, ac maent i'w cael ledled y Gymru wledig. Mewn llawer o achosion, mae problemau gyda gwasanaethau yn waeth mewn ardaloedd gwledig nag mewn ardaloedd trefol, oherwydd gwasgariad ehangach y boblogaeth a'r gostyngiad mewn gwasanaethau lleol.

Mae'r adroddiad hwn wedi'i seilïo ar ganfyddiadau arolwg o glerc cod Cynghorau Tref a Chymuned yng Nghymru gan Arsyllfa Wledig Cymru (AWC) yn 2007 a dadansoddiadau gofodol o ddata Point X. Mae'r adroddiad yn ymdrin â saith prif faes: ansawdd y gwasanaethau; newid yn darpariaeth y gwasanaethau; argaeledd gwasanaethau; manau cyhoeddus a'r amgylchedd; lles; pobl wahanol, gwasanaethau gwahanol; am eich cyngor.

Edrychodd yr arolwg ar y newid yn natur ansawdd y ddarpariaeth gwasanaethau lleol yn y Gymru wledig a'r argraffiadau ohoni. Cefnogwyd yr arolwg gan Un Llais Cymru a dilynodd un tebyg a gynhaliwyd gan AWC yn 2004 (a oedd yn ei dro wedi'i seilïo ar arolwg o 1996).

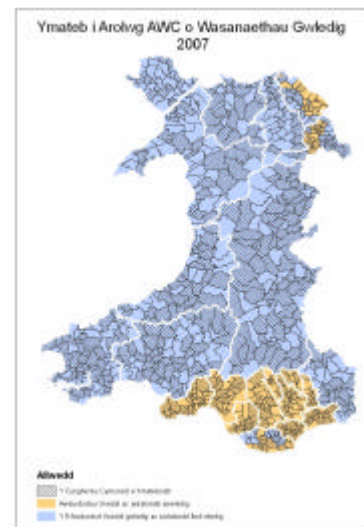
Mae'r adroddiad hefyd yn ymgorffori data o Point X, sy'n gronfa ddata sy'n darparu'r ffynhonnell fwyaf cynhwysfawr a chyfredol ar gyfer gwybodaeth am leoliadau ystod eang o wasanaethau. Roedd hyn yn fodd i'r holiadur symud y tu hwnt i gasglu data meintiol tuag at werthusiad mwy ansoddol ar ddarpariaeth ac argaeledd gwasanaethau.

DULLIAU

Y dulliau a ddefnyddiwyd oedd dadansoddiad ar ddata Point X ac arolwg post o glerc cod Cynghorau Tref a Chymuned. Mae Point X wedi'i dylunio i gyflwyno adroddiad ar 'endid penodol wedi'i enwi sy'n ymgymryd ? gweithgaredd penodol mewn lleoliad penodol' (Point X, 2006). Cafodd data Point X ei gysylltu'n ofodol â setiau data a oedd gan Arsyllfa Wledig Cymru eisoes, gan ganiatáu i wasanaethau Point X gael eu cysylltu â ffiniau cymunedau Cymru a'u rhannu yn ôl maint y boblogaeth. Roedd yn caniatáu hefyd i ddata Point X gael ei gyfuno â'r data o'r holiadur ar gyfer pob cymuned. I gymharu'r wybodaeth ofodol a gasglwyd o ddata Point X â'r data a gasglwyd o'r arolwg post, cafodd y ddwy set ddata eu hagregu drwy ddefnyddio bandiau poblogaeth. Roedd y bandiau poblogaeth a ddefnyddiwyd yn debyg i arolwg 2004 o wasanaethau gwledig yng Nghymru.

Anfonwyd yr holiadur, yn Gymraeg a Saesneg, at glerc cod yr holl Gynghorau Tref a Chymuned yng Nghymru. Seiliwyd llawer o'r cwestiynau ar arolwg 2004, wedi'u mabwysiadu i ychwanegu'r wybodaeth y gellid ei chael o ddata Point X. Gofynnodd yr holiadur i'r cler cod feddwl am ansawdd y gwasanaethau yn eu hardal leol a'r newid ynddynt.

Allan o 569 o Gynghorau Tref a Chymuned yn y Gymru wledig, dychwelwyd 323 o holiaduron, sef cyfradd ymateb o 57%. Rhoddodd y gyfradd ymateb sampl gynrychioliadol yn nhermau maint y boblogaeth a lleoliad daearyddol, fel y gwelir yn y ffigur canlynol.

Dadansoddiwyd y data ystadegol o'r holiadur drwy ddefnyddio SPSS, a rhoddwyd codau thematig i'r ymatebion ansoddol.

Y CANFYDDIADAU

Yn gyffredinol wrth gyrchu'r ddarpariaeth gwasanaeth yn y cymunedau lleol, teimlai 25% o'r cler cod yn y Gymru wledig fod y ddarpariaeth gwasanaethau' yn dda neu'n dda iawn, roedd 47% o'r farn ei bod yn foddhaol ac roedd 23% o'r farn ei bod yn wael neu'n wael iawn.

Siopau

Cyfran y cymunedau gwledig oedd â siopau bwyd yn unig yn 2007 oedd 68%, sef yr un fath ag yn 2004. Roedd gan 66% o'r cymunedau gwledig siop heblaw siop bwyd yn unig, ac roedd gan 40% siop gyffredinol.

Dywedodd hanner y cler cod mewn cymunedau gwledig fod lefel y ddarpariaeth fanwerthu yn eu hardal leol yn wael neu'n wael iawn, o'i gymharu â 17% a ddywedodd ei bod yn dda neu'n dda iawn. Atebodd 33% o'r cler cod fod y ddarpariaeth gwasanaeth yn foddhaol.

Banciau a Chymdeithasau Adeiladu

Yn 2007, roedd gan 17% o'r cymunedau yn y Gymru wledig fanc neu gymdeithas adeiladu o'i gymharu â 15% oedd â banc yn 2004, a 10% oedd â chymdeithas adeiladu. Roedd y ddarpariaeth ar gyfer banciau a chymdeithasau adeiladu yn amrywio yn ôl maint y cymunedau gwledig, ac roedd y cyfleuster hwn yn bresennol mewn 66% o'r cymunedau oedd â phoblogaeth o 4000 a rhagor ond 2% yn unig o'r cymunedau a oedd yn cynnwys llai na 1000 o bobl.

Dywedodd 61% o'r clerod fod y ddarpariaeth banciau a chymdeithasau adeiladu yn wael neu'n wael iawn. Roedd 16% o'r farn bod y gwasanaeth yn dda iawn neu'n dda, a chredai 17% ei bod yn foddhaol.

Tafarndai

Roedd gan 73% o'r cymunedau yn y Gymru wledig dafarn, o'i gymharu â 92% yn 2004. Er bod darpariaeth y gwasanaeth hwn yn cynyddu gyda maint y boblogaeth, roedd gan ganran ym mhob band poblogaeth dafarn.

Teimlai 43% o'r ymatebwyr fod y ddarpariaeth tafarndai yn dda neu'n dda iawn a dim ond 16% a ddywedodd ei bod yn wael neu'n wael iawn.

mannau i Gael Bwyd

Tecawes oedd y manau mwyaf niferus i gael bwyd, sef hanner y manau i gael bwyd yn y Gymru wledig.

Credai'r gyfran fwyaf o'r ymatebwyr fod y ddarpariaeth ar gyfer tai bwyta, caffis a manau eraill i gael bwyd yn wael neu'n wael iawn, gyda 38% o'r ymatebwyr yn dewis yr ymateb hwn. Teimlai 30% ei bod yn foddhaol a dywedodd 28% fod y gwasanaeth hwn yn dda neu'n dda iawn.

Gwasanaethau Meddygol

Roedd gan 30% o'r cymunedau gwledig feddyg teulu, roedd gan 23% fferyllfa a dim ond 14% oedd â deintyddfa. Yn 2004, roedd gan 32% o'r cymunedau gwledig feddyg teulu, roedd gan chwarter fferyllfydd ac roedd gan 16% ddeintydd.

Roedd darpariaeth gwasanaethau meddygol yn y cymunedau lleiaf yn y Gymru wledig yn arbennig o wael, gyda 46% o'r meddygon teulu, 69% o'r canolfannau iechyd, 70% o'r deintyddfeydd a 62% o'r fferyllfeydd mewn cymunedau â phoblogaeth o 4000 o bobl o leiaf. Gall crynodiad y gwasanaethau hyn beri problemau i bobl sy'n dibynnu ar gludiant cyhoeddus i'w cyrraedd.

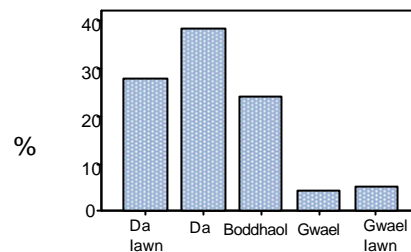
Er gwaethaf lefel isel y ddarpariaeth ar gyfer gwasanaethau meddygol yn y cymunedau lleiaf, roedd 68% o'r clerod yn y Gymru wledig o'r farn bod y gwasanaethau hyn yn dda iawn, yn dda neu'n foddhaol.

Sefydliadau Addysgol

Roedd gan 79% o'r cymunedau yn y Gymru wledig sefydliad addysgol. Roedd y ddarpariaeth sefydliadau addysgol yn amrywio gyda'r boblogaeth, ac roedd 32% o'r cymunedau gwledig â phoblogaeth rhwng 0 a 400 o bobl yn cynnwys o leiaf un, o'i gymharu â 98% o'r cymunedau gwledig oedd â phoblogaeth o fwy na 4000 o bobl.

Mae'r ffigur isod yn dangos bod yna lefel uchel o foddhad ar y ddarpariaeth ysgolion.

Beth yw'ch barn am y ddarpariaeth ysgolion yn eich ardal?

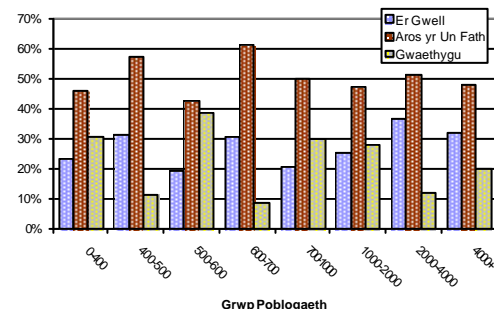

Cludiant Cyhoeddus

Roedd gan 97% o'r cymunedau gwledig o leiaf un arosfan fysiau neu orsaf drenau yn 2007.

Roedd hanner yr ymatebwyr o'r farn bod cludiant cyhoeddus wedi aros yr un fath dros y pum mlynedd diwethaf, er bod mwy o ymatebwyr yn teimlo ei fod wedi newid er gwell (27%), nag er gwaeth (23%). Roedd hyn yn wir ar draws pob maint poblogaeth (gweler isod). I'r mwyafrif o'r clerod a ddewisodd yr ymateb 'wedi aros yr un fath', roedd ansawdd y gwasanaeth wedi aros yn wael, fel y gwelir yn y dyfyniad isod. Y prif resymau a roddwyd dros hyn oedd gwasanaeth anghyson ac annibynadwy.

'Does dim cyfleusterau cludiant cyhoeddus wedi bod yn yr ardal hon erioed a dydy hynny ddim wedi newid' - Clerc Tref a Chyngor

Tai Fforddiadwy

Tai fforddiadwy oedd un o'r prif broblemau a danlinellwyd gan y clercod ar gyfer eu cymunedau lleol. Dywedodd 61% o'r clercod fod argaeledd wedi gwaethygu dros y pum mlynedd diwethaf, a dywedodd 31% ei fod wedi aros yr un fath.

'Mae'r bobl leol yn methu prynu unrhyw dy sy'n dod ar y farchnad i'w werthu neu i'w rentu. – Clerc Tref a Chyngor

Y prif broblemau a grybwyllwyd gan yr ymatebwyr mewn cysylltiad â thai fforddiadwy oedd: diffyg datblygiadau tai yn darparu ar gyfer anghenion pobl leol, yn enwedig pobl ifanc a pharau fanc; mewnlifiad grwpiau o'r tu allan; a phrynu ail gartrefi neu dai haf. Yn benodol, roedd y clercod yn gofidio bod pobl ifanc yn gorfod symud i ffwrdd am eu bod yn methu fforddio prynu eiddo yn yr ardal

'Mae bron yn amhosibl i'r bobl ifanc feddwl am brynu cartref yn yr ardal yma. Rwy'n credu bod hynny'n gwbl warthus ac o achos hynny mae ardaloedd cefn gwlad fel hyn yn colli eu pobl ifanc.' – Clerc Tref a Chyngor

Crybwyllwyd datblygiadau cadarnhaol gan rai ymatebwyr, megis polisïau awdurdodau lleol ar dai fforddiadwy, ond at ei gilydd pesimistiaeth oedd y prif deimlad ynghylch y ddarpariaeth tai fforddiadwy.

Yr Heddlu a Phlismaona

Allan o 569 o Gynghorau Tref a Chymuned gwledig, dim ond 89 oedd â swyddfa heddlu yn eu hardal. Mae hynny'n golygu bod 84% o'r cymunedau yn y Gymru wledig heb swyddfa heddlu yn 2007.

Roedd 46% o'r ymatebwyr o'r farn bod y gwasanaeth heddlu neu bresenoldeb yr heddlu wedi aros yr un fath ers 2004, ac roedd 19% o'r farn ei fod wedi gwella a themlai 31% fod y gwasanaeth hwn wedi gwaethygu.

'Yn sgil datblygu plismaona cymunedol mae'r plismaona yn yr ardal yn llawer gwell nag o'r blaen. Erbyn hyn mae'r swyddogion yn wir yn gweithio gyda'r gymuned i roi blaenoriaeth i broblemau'. – Clerc Tref a Chyngor

Ysbryd Cymunedol

Roedd mwyafrif bach o'r clercod yn y Gymru wledig (55%) o'r farn bod ysbryd cymunedol yn eu hardal leol wedi aros yr un fath yn y pum mlynedd diwethaf. Teimlai 29% arall ei fod wedi gwaethygu a dywedodd 11% ei fod wedi newid er gwell.

'Yn draddodiadol mae yna ysbryd cymunedol da ac mae'r mwyafrif o'r trigolion yn gwybod pwy yw eu cymdogion. Mae yna lawer o weithgareddau lleol yn cael eu trefnu gan wirfoddolwyr'.

– Clerc Tref a Chyngor

Roedd ystod eang o weithgareddau yn cael eu trefnu gan gymunedau, gan gynnwys amryw o ddigwyddiadau cymdeithasol, diwylliannol a chrefyddol a chwaraeon.

Mannau Cyhoeddus

Mae'r arolwg yn dangos bod 709 o gaeau chwarae yn y Gymru wledig yn 2007.

Roedd gan 90% o'r cymunedau gwledig o leiaf un parc neu le gwyrdd cyhoeddus yn eu cymuned leol. Hefyd, roedd gan 45% o'r cymunedau fannau a allai gael eu llogi ar gyfer chwaraeon trefnedig.

Roedd gan 69% o'r cymunedau gyfleusterau ar gyfer pobl ifanc a phlant. Roedd y rhain yn cynnwys manau chwarae, meysydd chwarae, cyfleusterau chwaraeon, clybiau ar ôl ysgol, clybiau ieuenticid a chwaraeon trefnedig.

Ar ryw adeg roedd 31% o'r Cynghorau Tref Chymuned a ymatebodd wedi cymryd rhan yng nghystadleuaeth y pentref Taclusaf ac roedd 12% wedi cymryd rhan ym Mhrydain yn ei Blodau.

Ailgylchu

Roedd gan 79% o'r cymunedau gwledig ryw fath o ddarpariaeth ailgylchu. Ailgylchu papur oedd y gwasanaeth ailgylchu mwyaf arwyddocaol a ddarperid, gyda 73% o'r cymunedau â'r gwasanaeth hwn. Roedd gan 69% arall o gymunedau gyfleusterau i ailgylchu caniau a phlastigau, roedd gan 65% fanc poteli ac roedd gan 46% gynllun ailgylchu dillad. Mewn rhyw ddwy ran o dair o'r cymunedau, roedd yr ailgylchu'n cael ei ddarparu gan yr awdurdod lleol wrth ochr y palmant. Dim ond 21% o'r cymunedau oedd heb gyfleusterau ailgylchu.

Ymatebodd hanner yr holl glercod fod yr ailgylchu yn eu hardal leol yn foddhaol.

Lles

Cyngor ar Bopeth oedd y gwasanaeth cyngor lles mwyaf cyffredin a oedd ar gael yn y Gymru wledig, gan ei fod yn bresennol mewn 19% o'r cymunedau. Teimlai 61% o'r ymatebwyr fod y ddarpariaeth lles yn foddhaol yn eu hardal leol.

Amrywiai'r asesiad o argaeledd gwybodaeth yn ôl maint y gymuned gyda 72% o glercod cymunedau â 0 - 400 o bobl yn dweud bod y ddarpariaeth yn annigonol, o'i gymharu â 45% yn y band poblogaeth 4000+.

Newid yn y Boblogaeth

Dim ond 21% o'r clercod a gredai fod nifer y bobl ifanc yn eu hardal leol wedi cynyddu yn y pum mlynedd diwethaf. Sylwodd 84% o'r ymatebwyr ar gynnydd yn y boblogaeth oedrannus dros y pum mlynedd diwethaf.

Roedd 54% of clercod o'r farn bod nifer y teuluoedd yn eu hardal leol wedi cynyddu dros y pum mlynedd diwethaf, a thros yr un cyfnod amser credai 88% o'r clercod fod nifer y bobl a anwyd y tu allan i Gymru ac a oedd yn byw yn eu hardal leol wedi cynyddu. Hefyd, credai 45% o'r ymatebwyr fod nifer yr ail gartrefi a'r tai haf yn eu hardal leol wedi cynyddu yn y blynyddoedd diwethaf.

Mynediad Anghyfartal i Wasanaethau

Roedd 46% o'r clercod o'r farn nad oedd cyflwr presennol y ddarpariaeth gwasanaethau yn eu hardal leol yn cynnig mynediad cyfartal i bawb yn y gymuned. Y rhai na allent yrru, pŵl hyn a phobl anabl oedd y prif grwpiau a enwyd fel rhai a oedd yn methu cyrchu gwasanaethau.

'All trigolion sydd heb gar ddim cael mynediad i'r gwasanaethau lleol. Mewn ardal wledig fel hon mae'n rhaid ichi deithio lawer iawn.' – Clerc Tref a Chyngor.

Gwybodaeth Bellach

Cyhoeddir yr adroddiad llawn, Arolwg Cartrefi 2008, gan y WRO. Mae ar gael am ddim i'w lawrlwytho oddi ar:

www.walesruralobservatory.org.uk

Tel: 029 208 74970

e-bost: wro@cardiff.ac.uk

www.arsyllfawledigcymru.org.uk